

KRAJOBRAZ PO MISTRZOSTWACH EUROPY 2012

BARBARA DOBRZAŃSKA

HISTORICAL OUTLINE OF CONSULAR RELATIONS ZARYS HISTORYCZNY STOSUNKÓW KONSULARNYCH

dr Barbara Dobrzańska

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej
im. Alcide De Gasperi w Józefowie

bdobrzanska@wp.pl

ABSTRACTS

In Polish subject literature the definition of the word ‘consul’ refers to internal legislation. It is mainly based on the article 1 of legal act from 11th November 1924 About the organisation of consulates and consuls activities, which defines that the assignment of consul is to protect the economic interests of Polish Republic, the protection of Polish citizens abroad and watching the implementation of the international agreements.

Consul is a civil officer who works in another country, he is appointed to protect the economic interests of the sending country and to take care of its citizens, and sometimes also to do some formal activities, which come on the operating range of the law courts and some administrative authorities.

The consular relations have their origins in antiquity. They have submitted the historical evolution, from the necessity to protect the personal safety of foreigners, through expansion the business contacts, intensification of economic trade, the need to protect the properties and interests, giving the judicial assistance, till contemporary functions which link promoting the development of commercial and economic relations with cultural and scientific cooperation, and also the spread of friendly relations among the states.

The origin of the notion consul reaches the Ancient Rome (lat.*consul*) – that was the civil and military official during the republic period. Consul was the one of two rank officials elected for the yearly cadency. The name of this position is derived from the word *consulere* in other words to ‘organize debates’. Initially they were also called praetors – ‘going at the head’ or iudices. Their office was called the consulate - *consulatus*. The first consuls had unlimited authority, which was later diminished because of forming the range of other institutions, particularly from the moment when

their judiciary competences were passed to praetors. However, they held their highest military authority, they called the general assemblies and the senate sessions which they presided.

In the XVI century the popularity and the importance of consul institution significantly decreased. That was associated with introducing the institutions of permanent diplomatic missions into the international traffic.

Returning to the consul institution was associated with the technological progress during the industrial revolution, its assignment was improving the economic contacts and gaining the new markets. The period of industrial revolution was also the period of escalating migration processes and the necessity to take care and help the emigrants and to support the links with their countries of origin. Consuls became professional state officials, they received payments and they were not allowed to take extra work, and the consular duties became their prime assignment.

The XX century brought significant changes in the rules of appointing consuls. The citizenship which the consuls had, started to play the role at their nomination. Appointing the professional consul position was depended on possessing the citizenship of the sending country.

The different situation of Poland after 1990 caused also the more profitable change in the organization of diplomatic and consular relations, and the evolution of consular functions associated with the increase in number of Polish immigrants and emigrants, and the liberalization of Polish people contacts with foreign countries, radically broadened the range of consular assignments and their efficiency.

W polskiej literaturze przedmiotu definicja słowa „konsul” nawiązuje do ustawodawstwa wewnętrznego. Opiera się głównie na art. 1. Ustawy z 11 listopada 1924 roku *O organizacji konsulatów i czynnościach konsułów*, który określa, że zadaniem konsułów jest obrona interesów gospodarczych Rzeczypospolitej Polskiej, opieka nad obywatelami polskimi za granicą i czuwanie nad wykonywaniem umów międzynarodowych.

Konsul jest funkcjonariuszem państwa urzędującym w innym państwie, ustanowionym celem popierania interesów gospodarczych państwa wysyłającego oraz celem opieki nad jego obywatelami, a niekiedy także do wykonywania pewnych czynności urzędowych, wkraczających w zakres działania sądów i niektórych władz administracyjnych.

Stosunki konsularne sięgają swymi początkami starożytności. Ulegały one historycznej ewolucji od konieczności zapewnienia bezpieczeństwa osobistego cudzoziemców, poprzez pogłębianie kontaktów handlowych, intensyfikację obrotu gospodarczego, potrzebę zabezpieczania mienia i interesów, udzielanie pomocy prawnej, aż po współczesne funkcje łączące popieranie rozwoju stosunków handlowych i gospodarczych z kulturalnymi, i naukowymi, a także rozwijanie przyjaznych stosunków między państwami.

Geneza pojęcia konsul sięga starożytnego Rzymu. Konsul (łac. *consul*) – to urzędnik cywilny i wojskowy w okresie republiki. Konsul był to jeden z dwóch najwyższych rangą urzędników wybieranych na roczną kadencję. Nazwa tego stanowiska wzięła się od słowa *consulere*, czyli „zwoływać obrady”. Początkowo zwano ich również *praetores* – „idący na czele” lub *iudices*. Ich urząd zwany był konsulem – *consulatus*. Pierwsi konsulowie posiadali nieograniczoną władzę, która następnie zmniejszyła się na skutek utworzenia wielu urzędów, zwłaszcza odkąd ich kompetencje sędownicze przeszły na pretora. Konsulowie zachowali jednak najwyższą władzę wojskową, zwoływali zgromadzenia ludowe i posiedzenia senatu, którym przewodniczyli.

W XVI wieku następuje znaczny spadek popularności i znaczenia instytucji konsula. Związane jest to z wprowadzeniem do obrotu międzynarodowego instytucji stałych misji dyplomatycznych.

Powrót do instytucji konsula, związany z postępowaniem technicznym w okresie rewolucji przemysłowej, miał za zadanie usprawnienie kontaktów gospodarczych oraz zdobywanie nowych rynków zbytu. Czas rewolucji przemysłowej to również okres nasilających się procesów migracyjnych i konieczność otoczenia opieką i pomocą emigrantów oraz podtrzymywanie więzi z krajem ich pochodzenia. Konsulowie stali się państwowymi urzędnikami zawodowymi, otrzymywali wynagrodzenie i zakaz podejmowania dodatkowej pracy, a wykonywanie obowiązków konsularnych stało się ich podstawowym zadaniem.

Wiek XX przyniósł istotne zmiany w zasadach ustanawiania konsulów. Przy ich mianowaniu zaczęło odgrywać rolę posiadane przez nich obywatelstwo. Powołanie na stanowisko konsula zawodowego uzależniano od posiadania przez niego obywatelstwa państwa wysyłającego.

Odmierna sytuacja Polski po roku 1990 spowodowała również korzystniejszą zmianę w organizacji stosunków dyplomatycznych i konsular-

nych, a ewolucja funkcji konsularnych, w związku ze wzrostem liczebności Polonii i emigracji oraz w związku z liberalizacją kontaktów Polaków z zagranicą radykalnie poszerzyła zakres czynności konsularnych i ich skuteczność.

KEY WORDS:

professional consul, consulate, The Second Polish Republic, honorary consul, consular relations

profesjonalny konsul, konsulat, II Rzeczypospolita Polska, konsul honorowy, stosunki konsularne

WPROWADZENIE

W polskiej literaturze przedmiotu definicja słowa „konsul” nawiązuje do ustawodawstwa wewnętrznego. Opiera się głównie na art. 1. Ustawy z 11 listopada 1924 roku *O organizacji konsulatów i czynnościach konsulów*, który określa, że zadaniem konsulów jest obrona interesów gospodarczych Rzeczypospolitej Polskiej, opieka nad obywatelami polskimi za granicą i czuwanie nad wykonywaniem umów międzynarodowych.

Według profesora prawa międzynarodowego L. Ehrlicha: *konsul jest funkcjonariuszem państwa urzędującym w innym państwie, ustanowionym celem popierania interesów gospodarczych państwa wysyłającego oraz celem opieki nad jego obywatelami, a niekiedy także do wykonywania pewnych czynności urzędowych, wkraczających w zakres działania sądów i niektórych władz administracyjnych* (Ehrlich, 1948, s. 192). Według r. Bierzanka (1980, s. 180): *konsul jest urzędnikiem wysyłanym za granicę na pobyt stały w celu ochrony interesów swego państwa, głównie zaś w celu wykonywania określonych zadań administracyjnych i gospodarczych*. Podobną definicję sformułował S. Nahlik, określając konsula jako osobę powołaną do wykonywania na terenie jednego państwa (przyjmującego) szeregu funkcji w interesie drugiego państwa (wysyłającego) i jego obywateli (*Encyklopedia prawa międzynarodowego i stosunków międzynarodowych*, 1976, s.139). Nieco odmiennie funkcję konsula definiuje J. Gilas, określając go jako organ o charakterze jednoosobowym państwa wysyłającego, niezależnie od tego, czy państwo to posługuje się konsulem zawodowym, czy konsulem honorowym dla wykonywania przewidywanych przez umowy i zwyczaje specjalnych funkcji przedstawicielskich w ściśle wyliczonych sferach (1977, s 338).

Konwencja Wiedeńska z 1963 r. o stosunkach konsularnych, ratyfikowana przez Polskę w 1981 r., sprecyzowała funkcję konsulów polegającą na popieraniu rozwoju przyjaznych stosunków między państwami, rozszerzając zakres funkcji konsula o współpracę w sferze kulturalnej i naukowej między państwami: wysyłającym a przyjmującym. Określiła też większość podstawowych funkcji konsularnych, dodając postanowienie (art. 5. pkt m), że Konwencja nie zawiera ich enumeratywnego wyliczenia. W dodatkowym postanowieniu mowa jest o możliwości wykonywania innych funkcji powierzonych urzędowi konsularnemu, których nie zakazują ustawy i inne przepisy prawa – państwa przyjmującego lub znajdujące się w dwustronnych umowach międzynarodowych.

Według ustawy *O funkcjach konsulów RP*, z 13 lutego 1984, konsulem jest kierownik konsulatu generalnego, konsulatu, wicekonsulatu i agencji konsularnej. Konsul to także kierownik wydziału konsularnego przedstawicielstwa dyplomatycznego. Według ustawy może nim być osoba, która jest obywatelem państwa polskiego, korzysta z pełni praw publicznych, ma nieskazitelny charakter, niekarana, posiada tytuł magistra lub równorzędny, spełnia inne wymogi przepisów o pracownikach dyplomatyczno-konsularnych.

GENEZA SŁUŻBY KONSULARNEJ

Podobnie jak stosunki dyplomatyczne, również stosunki konsularne sięgają swymi początkami starożytności, choć powstały na odmiennej płaszczyźnie, którą była potrzeba prawnej ochrony kupców w związku z rozwojem handlu międzynarodowego. Ulegały one historycznej ewolucji od konieczności zapewnienia bezpieczeństwa osobistego cudzoziemców, poprzez pogłębianie kontaktów handlowych, intensyfikację obrotu gospodarczego, potrzebę zabezpieczania mienia i interesów, udzielanie pomocy prawnej, aż po współczesne funkcje łączące popieranie rozwoju stosunków handlowych i gospodarczych z kulturalnymi, i naukowymi, a także rozwijanie przyjaznych stosunków między państwami.

Geneza nazwy konsul sięga starożytnego Rzymu. Konsul (łac. *consul*) – to urzędnik cywilny i wojskowy w okresie republiki. Konsul był to jeden z dwóch najwyższych rangą urzędników wybieranych na roczną kadencję. Nazwa tego stanowiska wzięła się od słowa *consulere*, czyli „zwoływać obrady”. Początkowo zwano ich również *praetores* – „idący na czele” lub *iudices*. Ich urząd zwany był konsulem – *consulatus*. Pierwsi konsulowie

posiadali nieograniczoną władzę, która następnie zmniejszyła się na skutek utworzenia wielu urzędów, zwłaszcza odkąd ich kompetencje sędownicze przeszły na pretora. Zachowali jednak najwyższą władzę wojskową, zwoływali zgromadzenia ludowe i posiedzenia senatu, którym przewodniczyli. Od nazwisk konsulów nazywano rok, w którym sprawowali urząd. W okresie Cesarstwa liczba konsulów wzrosła, ale ich znaczenie zmalało – urząd ten stał się tylko najwyższą rangą senatorską. Ponownie konsul pojawił się w czasach nowożytnych, gdy po Wielkiej Rewolucji Francuskiej tytuł Pierwszego Konsula przyjął Napoleon (w latach 1799–1804). Miał sprawować władzę z dwoma innymi konsulami i utworzyć w ten sposób system polityczny (konsulat) nawiązujący do czasów schyłku Republiki Rzymskiej.

Pojęcie „konsul” jest więc wyrazem wieloznacznym i oznacza:

- stałego przedstawiciela jakiegoś państwa za granicą, zapewniającego m.in. ochronę prawną interesów współobywateli przebywających w danym państwie,
- w starożytnym Rzymie jednego z dwóch najwyższych urzędników republiki,
- we Francji: w latach 1799–1804 tytuł każdego z trzech członków rządu Pierwszej Republiki Francuskiej, tzw. konsulatu.

Analogicznie pojęcie „konsulat” oznacza:

- placówkę konsula, kierowaną przez niego; biuro konsula i lokal tej placówki,
- w starożytnym Rzymie: urząd, godność konsula republiki; okres sprawowania władzy konsula,
- we Francji: w latach 1799–1804, formę rządu, w której skład wchodził trzech konsulowie; okres władzy tego rządu.

Współczesna semantyka wyrazu „konsul” daleko odbiega od znaczenia starożytnego, a także tego w rozumieniu Napoleona. Współczesny, stały przedstawiciel państwa za granicą nie ma nic wspólnego z organizacją państwa rzymskiego w okresie republiki, choć Proksenos, w starożytnej Grecji obywatel miasta-państwa, który opiekował się obywatelami innego *polis*, zamieszkującymi na obczyźnie oraz reprezentował interesy obcego państwa, jest pierwowzorem współczesnej funkcji konsula.

W czasach antycznych, początkowo była to funkcja prywatna, zrodzona z potrzeby zapewnienia pomocy i ochrony, głównie cudzoziemcom zajmującym się handlem. Udzielający pomocy i gościnności gospodarz nazywał się *prostates*. Jeśli większość obywateli jakiegoś państwa przebywała na terenie drugiego, wówczas mieli oni prawo wybierać spośród siebie jednego obywatela, który rozstrzygał spory między nimi na zasadzie ich ojczystego prawa. Była to instytucja odpowiadająca dzisiejszej instytucji konsulów zawodowych. Zasada rozstrzygnięcia sporów między obywatelami jednego państwa na terenie drugiego na podstawie prawa ojczystego przetrwała m.in. w państwach muzułmańskich, gdzie istnieli tzw. konsulowie jurysdykcyjni, mający prawo własnego sądownictwa na terenie tych państw.

Instytucja ta przekształciła się później z prywatnej w publiczną, a opiekę nad interesami cudzoziemców, zwłaszcza kupców i posłów z innych miast greckich, zaczęto powierzać znaczącym obywatelom miasta ich pobytu. W taki sposób pojawiła się instytucja *proksenii*, która funkcjonowała tylko w Grecji od VII w p.n.e. do 200 r. p.n.e. Proksenos (gr. gospodarz), był obywatelem miasta-państwa, protektorem i obrońcą cudzoziemców, zamieszkujących na obczyźnie (red. Kopaliński, 1968). Był ich reprezentantem wobec miejscowych władz, sądów czy zgromadzeń ludowych. Zajmował się sporządzaniem testamentów, sprzedażą przywiezionych towarów. Jego funkcje, w miarę rozwoju instytucji proksenii, ulegały rozszerzaniu; obok sprawowania pieczy nad interesami osób prywatnych zaczął występować przed zgromadzeniem ludowym w interesie państwa ustanawiającego. Był odpowiednikiem dzisiejszego konsula; osobą opiekującą się majątkiem i osobą posługującą; urzędnikiem państwa przyjmującego (konsul honorowy), ale też musiał pełnić wcześniej funkcje dyplomatyczne na rzecz państwa, z którego pochodził poseł pod jego opieką; nie korzystał z ochrony we własnym państwie, ale był zobowiązany zapewnić gościnność (mieszkanie i pożywienie) obywatelowi państwa, na rzecz którego działał. Był odpowiedzialny za handel między miejscowymi a kupcami państwa wysyłającego, za wprowadzenie wysłanników państwa wysyłającego przed organy państwa przyjmującego; reprezentował interesy cudzoziemców w sądach, był mediatorem w sporach; w czasie wojny chronił jeńców, zapewniał wysłańcom pochówek jeśli zmarli lub zginęli; miał też pewne przywileje – prawo do sądu, prawo do ochrony życia i własności w okresie wojny między państwem wysyłającym i przyjmującym, zwolnienie z obowiązków obywatelskich.

Funkcje proksenosy przynosiły prestiż, zaszczyt i przywileje takie jak: nietykalność domu, prawo azylu, honorowe obywatelstwo przyznawane przez państwo korzystające z usług proksenosy. Urząd proksenosy był zazwyczaj dziedziczny lub przypadał jednemu z obywateli na podstawie więzów rodzinnych lub przyjacielskich z obywatelem drugiego miasta. Instytucja proksenii, która zbliżona była swym zakresem działania do dzisiejszego konsula, straciła swe znaczenie, gdy państwa greckie zaczęły zawierać ze sobą formalne układy, np. związki miast (Suławko-Karetko, 2008, s. 15.).

W odróżnieniu od instytucji proksenii, która miała charakter międzynarodowy w tym znaczeniu, że do pełnienia określonych funkcji powołana była osoba wyznaczona przez obce państwo, Rzym ujął zagadnienia ochrony cudzoziemców na płaszczyźnie czysto wewnętrznej. Patron był obywatelem rzymskim, który zobowiązywał się w stosunku do jakiegoś kraju bronić jego obywateli na terenie Imperium Rzymskiego. Rzymianie, jako dobrzy prawnicy i politycy rozumieli, własne interesy i udzielali cudzoziemcom pewnych praw niezbędnych, których cudzoziemcy nie mogli na ogół uzyskać.

Istniał również w starożytnym Rzymie prototyp konsula jurysdykcyjnego, który opiekował się wszystkimi cudzoziemcami przebywającymi na terytorium rzymskim. Był to tzw. *pretor peregrinus*, który swą opiekę sprawował na zasadzie *ius gentium*. Nazwa ta jeszcze dziś wprowadza zamieszanie, gdyż z niej wywodzi się dzisiejszy termin „prawo narodów”, które oznacza normy przyjęte wspólnie przez różne państwa. Ale rzymskie *ius gentium* oznaczało wówczas coś innego. Nie było to prawo międzynarodowe, ale prawo rzymskie, wydane przez Rzymian na użytek cudzoziemców, w odróżnieniu od tzw. *ius civile*, wywodzące się od nazwy *civil* (obywatel), obowiązujące obywateli rzymskich. *Ius gentium* było normowane i wymierzane przez innych urzędników specjalnych. Magistratura sądowa na użytek cudzoziemców spoczywała w ręku *praetore peregrini*, tzn. specjalnych urzędników zajmujących się sprawami cudzoziemców.

Kolejnym krokiem w rozwoju instytucji konsulów jurysdykcyjnych byli tzw. *consules mercatorum*, którzy byli wybierani w poszczególnych miastach włoskich. Byli oni obywatelami tego państwa, do którego ludność cudzoziemska napływała. W zakresie sporów np. pomiędzy Wenecjanami a Genueńczykami rozstrzygali na podstawie prawa weneckiego, sami będąc obywatelami weneckimi.

Sądownictwo starożytne opierało się na zarzuconej już dziś zasadzie

osobowej, według której każda osoba niejako „nosiła” za sobą swoje prawa (np. Francuzi w Wenecji mogli być sądzeni na podstawie prawa francuskiego). Charakter tego prawa ma źródło w tym, że wykształcone ono zostało z prawa poszczególnych narodów, które było niejednokrotnie nieznanne, dlatego wygodne i uzasadnione było, aby jurysdykcję nad cudzoziemcami powierzyć samym współrodakom, a więc konsulom.

Można więc uznać, że instytucja konsula sięga czasów starożytnych, a punktem wyjścia do jej powstania były potrzeby handlu międzynarodowego, wymagające wyjazdu i pobytu kupców za granicą, gdzie cudzoziemcy pozbawieni byli z reguły niezbędnej ochrony prawnej (Por. Bobylew, Zubkow, 1986). W starożytności w I w.p.n.e. cudzoziemcy nie posiadali żadnych praw na terenie państwa przyjmującego, a wręcz postrzegani byli jako potencjalni wrogowie

W wiekach średnich zasada osobowości w prawie zaakcentowała się jeszcze bardziej i z defensywnej, jaką była w starożytności, zamieniła się w ofensywną (Makowski, 1918, s. 5). Związane to było z rozwojem obrotów handlowych między Wschodem a Zachodem. Fakt ten miał związek z wyprawami krzyżowymi, w których prym wiodły miasta handlowe, z miastami włoskimi na czele. Rozwój handlu przyczynił się do powstania instytucji konsulów w nowożytnym znaczeniu.

Zgodnie z zasadą personalności prawa (Gąsiorowski, 1966, s. 25), panującą w średniowieczu, kolonie kupieckie rządziły się prawem ojczystym w ramach ogólnej autonomii przyznanej im przez miejscowe władze. Kupcy, skupieni z reguły w określonej dzielnicy, wybierali ze swego grona konsula, który występował w obronie ich interesów wobec władz miejscowych oraz rozstrzygał spory, stosując prawo ojczyste i uznane międzynarodowe przepisy morskie. W ten sposób rozpowszechniła się z czasem instytucja sądów konsularnych, których kompetencje były dość szerokie, a wyroki wiążące (Martens, Friedrich v, 1874, s. 157).

Okres średniowiecza, zwłaszcza w państwach Basenu Morza Śródziemnego, był szczególnie sprzyjający rozwojowi instytucji konsula, a ożywienie handlu, głównie morskiego, stworzyło potrzebę rozstrzygnięcia sporów między kupcami cudzoziemskimi oraz miejscowymi i obcymi. Pojawiła się instytucja specjalnego sędziego, który legitymował się znajomością praw i zwyczajów morskich. Nazywali się oni konsulami żeglarzy (*consules marinariorum*) i konsulami kupców (*consules marcatorum*). W X–XII wieku rozwój handlu, zwłaszcza miast włoskich z muzułmańskimi na wybrzeżach Morza Śródziemnego, spowodował powstanie nowego typu in-

stytucji konsularnej, zwanej konsulami zamorskimi (*consules ultramarini*). Kupcy, przede wszystkim włoscy, francuscy i katalońscy, mieli prawo nie tylko do osiedlania się i prowadzenia handlu z krajami muzułmańskimi, lecz także do łączenia się w korporacje kupieckie, które wybierały sędziów, nazywanych konsulami (Gąsiorowski, 1966, s. 27.). Ich rangę i status gwarantowały tzw. umowy kapitulacyjne, które zapewniały kolonom kupieckim i konsulom krajów chrześcijańskich w krajach Lewantu i Dalekiego Wschodu bezpieczeństwo osobiste i ich mienia, a konsulom jurysdykcję nad współobywatelami. To konsul był najczęściej kierownikiem kolonii kupieckiej, zamieszkiwał w wydzielonych dzielnicach miasta, tworząc nową kastę społeczną. Konsul pełnił też, obok sądowych, funkcje administracyjne, głównie związane z zapewnieniem porządku. W podobny sposób powstała i rozpowszechniła się instytucja konsulów wybieralnych (*consules electi*), którzy nie byli jeszcze wybierani przez swój kraj, ale przez faktorię kupiecką (Gąsiorowski, 1966, s. 28).

Prototypem dzisiejszego konsula zawodowego była instytucja konsula wysłanego przez kraj ojczysty (*consules missi*), która pojawiła się w XVI wieku.

Przyjęła się także w niektórych miastach portowych państw Europy i w portach państw nadbałtyckich, w których faktorie kupieckie zyskiwały przywileje od miejscowych feudałów. Na czele faktorii stali aldermani (starsi), których status był zbliżony do konsulów państw Basenu Morza Śródziemnego. Od XIII wieku powoływano też konsulów spośród obywateli miejscowych, którzy sprawowali opiekę nad kupcami obcymi (tzw. *consules hospitis*). W wiekach średnich tytuł konsula nosili też niektórzy urzędnicy miejscowi na północy Włoch i na południu Francji.

Niewątpliwą zdobyczą średniowiecza były zwyczaje, które weszły trwale do obowiązującej do dziś praktyki konsularnej. Dotyczyły obowiązku uzyskania przez konsula formalnej zgody władz miejscowych na wykonywanie swej funkcji. Zgoda ta w krajach muzułmańskich nazywa się *beratem*, a w chrześcijańskich – *exequatur* i obowiązuje do dziś jako norma prawa zawarta w Konwencji Wiedeńskiej z 1963 roku.

Podsumowując okres feudalizmu, na uwagę zasługuje wykazanie wspólnych cech prawa konsularnego tej epoki. W czasie jej trwania konsulowie byli zwierzchnikami faktoriów, ustanawianymi na terytorium obcego państwa i jedynymi przedstawicielami tych państw, wyznaczanymi zarówno przez najwyższe organy swego kraju (Włochy), jak i organy miejscowe (Hiszpania, Francja, Anglia – do XV w.), a od końca XVI w.

wybijanymi tylko przez wyższe organy państwa, które również określały regulamin ich działalności, prawa i przywileje. Funkcje konsulów polegały na wykonywaniu obowiązków sędziowskich wobec obywateli państwa wysyłającego, kontroli przestrzegania umów zawieranych z jego państwem i przywilejów nadanych jego rodakom, a także na obronie obywateli reprezentowanego państwa, wykonywaniu nadzoru policyjnego, pełnieniu funkcji notarialnych, świadczeniu umów handlowych, jak również na pełnieniu zadań przyznanych urzędnikom cywilnym (Zalliet, 1956, s. 224).

Wzajemne przenikanie się obu służb: dyplomatycznej i konsularnej, nastąpiło w wieku XVII, w okresie merkantylizmu, kiedy państwa zaczynają zajmować się handlem. Pomieszanie obu pojęć trwa przez wiek XVIII. Wynika głównie z odmienności pojęć i celów, którymi służą obie służby. Przedstawiciel dyplomatyczny był reprezentantem jednego monarchy akredytowanym na dworze drugiego; był to zatem mąż zaufania jednego władcy wobec drugiego, a jego działalność zasadzała się głównie na działalności politycznej. Byli to z reguły arystokraci. Konsulowie natomiast byli przedstawicielami bogatego mieszczaństwa a ich domena to głównie działalność handlowa, gospodarcza, żegluga oraz kupiecka. Dowodem na przenikanie obu tych służb był np. pierwszy reprezentant Rosji za granicą, który był równocześnie przedstawicielem dyplomatycznym i konsularnym, zaopatrywanym jednocześnie w listy uwierzytelniające do monarchy obcego państwa, jak i w listy komisyjne, uprawniające do działań w charakterze konsulów.

W okresie absolutyzmu występują już dwie grupy konsulów:

1. Konsulowie zawodowi wysyłani przez dane państwo do innych, byli przeważnie obywatelami kraju wysyłającego i przez niego opłacani. Pierwsza w tej dziedzinie była Anglia, która utworzyła to stanowisko w miastach włoskich i niderlandzkich w 1554 roku, a w 1555 roku w Moskwie (Sutor, 2004, s. 389).
2. Konsulowie honorowi, którymi mogli być obywatele różnych państw (w tym państwa pobytu) i musieli na stałe zamieszkiwać na jego terytorium. Działali na podstawie umowy zawartej z państwem angażującym ich. Nie otrzymywali też od tego państwa stałych poborów, gdyż działali „honorowo”. Rekrutowali się głównie spośród cieszących się prestiżem i zaufaniem miejscowych kupców i przemysłowców, dla których pełnienie tej funkcji było zajęciem ubocznym, lecz prestiżowym (Sutor, 2004, s. 388).

KOMPETENCJE SŁUŻBY KONSULARNEJ

W XVI wieku następuje znaczny spadek popularności i znaczenia instytucji konsula. Związane jest to z wprowadzeniem do obrotu międzynarodowego instytucji stałych misji dyplomatycznych. Przedstawiciele dyplomatyczni stali się oficjalnymi reprezentantami interesów państwa wysyłającego. Przekazano im też opiekę nad pozostającymi poza granicami państwa współobywatelami, w tym także konsulami. Rozwój instytucji konsula hamowały również sytuacja gospodarcza zubożonej wojnami Europy, stagnacja i ograniczenie kontaktów między państwami (Sutor, 2004, s. 389). Ograniczenia dotyczyły spadku liczby konsulów, ograniczenie zakresu wykonywanych przez nich funkcji jurysdykcyjnych i porządkowych. Ograniczeniu uległ też katalog sprawowanych przez nich funkcji, który sprowadzał się do opieki nad współobywatelami oraz ochrony interesów państwa wysyłającego w zakresie handlu międzynarodowego i żegluga morskiej (Staszewski, 1977, s. 235).

W zawieranych w tym okresie umowach międzynarodowych odstępowano od stosowania pojęcia „konsul” w celu określenia osób, którym powierzano wykonywanie funkcji konsularnych. Urzędnikom pełniącym obowiązki konsularne przypisywano termin agenta lub rezydenta (Libera, 1952).

Począwszy od XVI wieku, panujący z nieufnością i niechęcią odnosili się do działalności urzędników obcych państw na swoim terytorium (dotyczyło to głównie przedstawicieli dyplomatycznych), co uwidoczniło się m.in. w podporządkowaniu wszystkich osób przebywających na terytorium danego państwa prawu i sądownictwu tego państwa. Odnosiło się to także do konsulów i kolonii kupieckich, które zostały stopniowo pozabawione, głównie w Europie, swojej uprzywilejowanej pozycji, w tym prawa do pełnienia funkcji sądowych i porządkowych w ramach kolonii kupieckiej.

Istotne zawężenie kompetencji konsulów wybieralnych nastąpiło w wyniku powstawania stałych przedstawicielstw dyplomatycznych, wysłanników głów państw, uprawnionych do reprezentowania interesów państwa wysyłającego.

Podczas gdy poprzednio konsulowie otrzymywali od swych władz zadania o charakterze dyplomatycznym, teraz ta potrzeba znikła lub uległa odpowiedniemu ograniczeniu. Przedstawiciele dyplomatyczni, uważani za reprezentantów samych monarchów, cieszyli się większym autorytetem,

więc rola konsulów ulegała stopniowemu pomniejszeniu, a zakres kompetencji konsula został faktycznie sprowadzony do obrony praw swych współobywateli oraz interesów żeglugi i handlu.

W wieku XVIII konsul często był nazywany konsulem handlowym, gdyż pełnił funkcje zbliżone do funkcji agenta handlowego i żeglugowego. Ustawa meksykańska z 1859 roku konsula nazywa agentem handlowym.

Powrót do instytucji konsula związany z postępowaniem technicznym w okresie rewolucji przemysłowej miał za zadanie usprawnienie kontaktów gospodarczych oraz zdobywanie nowych rynków zbytu. Czas rewolucji przemysłowej to również okres nasilających się procesów migracyjnych i konieczność otoczenia opieką i pomocą emigrantów oraz podtrzymywania więzi z krajem ich pochodzenia. Konsulowie stali się państwowymi urzędnikami zawodowymi, otrzymywali wynagrodzenie i zakaz podejmowania dodatkowej pracy, a wykonywanie obowiązków konsularnych stało się ich podstawowym zadaniem.

Gdy w II połowie XVIII w na arenę polityczną wkroczyły Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, pojawiło się ponowne przewartościowanie pojęć. W tym wypadku jednak wynika ono z odmiennego źródła. Stany Zjednoczone, jako przeciwnik instytucji arystokratycznych, odrzucały wszelkie tradycyjne formy, do których zaliczały się przedstawicielstwa dyplomatyczne. Dlatego też wysyłały za granicę tylko konsulów, którzy byli zaopatrywani zarówno w listy uwierzytelniające, jak i komisyjne. Później zaczęli mianować swoich przedstawicieli dyplomatycznych, nigdy w wyższej randze niż *charge d'affaires*, czyli, najniższej klasy szefów misji dyplomatycznych, akredytowanych przy Ministrze Spraw Zagranicznych. Z tej właśnie przyczyny Portugalia poczuła się obrażona, gdy Stany Zjednoczone przysłały tylko *charge d'affaires*, odmówiwszy mu prawa pobytu (Gąsiorowski, 1966, s. 27).

Dopiero w drugiej połowie XVIII wieku, pod wpływem rozwoju handlu i żeglugi, sytuacja konsulów zaczęła się zmieniać: odgrywali coraz większą rolę. Epokowe wynalazki w dziedzinie komunikacji i łączności, umożliwiające rozwój żeglugi i handlu, rewolucja przemysłowa oraz emigracja zarobkowa pociągnęły za sobą rozwój instytucji konsula i wprowadziły ją do powszechnej praktyki państw europejskich. Powstała gęsta sieć urzędów konsularnych, które głównie miały czuwać nad interesami handlowymi swych krajów. W doktrynie prawa międzynarodowego ukształtowała się wówczas zasada, iż konsulowie znajdują się pod ochroną prawa narodów i korzystają z szerokiego zakresu przywilejów oraz immunitetów

zapewniających im swobodę i bezpieczeństwo konieczne do należytego wypełniania powierzonych im funkcji. Zaczęła się ponadto upowszechniać praktyka ustalania prerogatyw i funkcji konsula w takich aktach jak konwencje konsularne, umowy żeglugowe, traktaty pokoju, które znajdowały swoje odbicie w ustawodawstwach wewnętrznych państw. Decydującą umową, zawartą na czas nieokreślony, była ta podpisana 28 maja 1740 r. pomiędzy Francją a jednym z Księstw Niemieckich. W 1761 roku zawarte zostały umowy stanowiące o przyjaźni i handlu pomiędzy Prusami a Turcją oraz inne umowy pomiędzy Rosją a Turcją w (1774 r., 1783 r.), Turcją a Hiszpanią (1782 r.) i Niemcami a Turcją (1890 r.).

W drugiej połowie XIX wieku, w państwach takich jak: Rumunia, Serbia, Czarnogóra i Bułgaria oraz w Środkowej i Południowej Ameryce powoływano konsulów uprawnionych do pełnienia także niektórych funkcji dyplomatycznych, którzy nazywali się *agentami i konsulami generalnymi* (Gąsiorowski, 1966, s. 30).

Rozwój służby konsularnej zarówno zawodowej, jak i honorowej, nastąpił dopiero po pierwszej wojnie światowej. Sam wybuch wojny w 1914 roku spowodował, że walczące strony: Rosja – z jednej, a Niemcy i Austro-Węgry z drugiej, musiały zająć stanowisko w stosunku do Polaków. Strona rosyjska złożyła obietnicę odrodzenia Polski swobodnej w swej wierze, języku i samorządzie; strona przeciwna zapowiadała wyzwolenie spod jarzma moskiewskiego. Znamienny memoriał Romana Dmowskiego z lutego 1916 r., skierowany do rządów Ententy, wprowadził postulat niepodległości Polski do programów politycznych państw koalicji. Załącznikiem organów przyszłego, niepodległego państwa, a także jego służb dyplomatycznych, był akt z 5 listopada 1916 r., będący proklamacją cesarza Niemiec i Austro-Węgier na temat woli utworzenia na terenie okupowanego Królestwa samodzielnego państwa z dziedziczną monarchią, konstytucyjnym ustrojem i własną armią. Duże znaczenie polityczne i międzynarodowe miała proklamacja nowo utworzonego Rządu Tymczasowego z 30 marca, w której Rząd stwierdzał, że powołanie niepodległego państwa polskiego będzie rękojmnią pokoju w przyszłej, odnowionej Europie. Zarówno Rząd Tymczasowy, jak i Rada Stanu i powoływane rządy oraz Komitet Narodowy Polski na Zachodzie były instytucjami, które, choć o odmiennych orientacjach, zmierzały do stworzenia niepodległego i suwerennego państwa polskiego.

ROZWÓJ SŁUŻBY KONSULARNEJ PO I WOJNIE ŚWIATOWEJ

Zalążki aktywnej dyplomacji w czasie I wojny, wprowadzając niespełniające jeszcze działalności *stricte* dyplomatycznej, były dziełem powstałego w Krakowie w roku 1914 Naczelnego Komitetu Narodowego, organizacji z orientacją na Austro-Węgry. Prowadzono działalność informacyjną i prasową, opiekowano się jeńcami i internowanymi, nawiązywano też kontakty ze stolicami europejskimi, w których organizowano agendy, jak np. w Bułgarii, Sztokholmie, Berlinie, Raperswilu czy Lozannie. Po powołaniu przez Tymczasową Radę Stanu Departamentu Spraw Politycznych zaczęto przygotowywać kadry dla służby dyplomatycznej i program praktyk konsularnych. Opracowano też projekt organizacji polskiej sieci konsularnej oraz ustawy konsularnej. Placówki i agendy w różnych krajach działały dla sprawy polskiej, odpierając ataki przeciwników. Opiekowały się rozszanymi po świecie Polakami, spełniały zadania nieistniejących jeszcze konsulatów.

Wiek XX przyniósł istotne zmiany w zasadach ustanawiania konsułów. Przy ich mianowaniu zaczęło odgrywać rolę posiadane przez nich obywatelstwo. Przez pojęcie obywatelstwa należy rozumieć trwały węzeł prawny łączący osobę fizyczną z państwem, jako podmiotem prawa międzynarodowego (Bierzanek, Simonides, 2002, s. 254). Powołanie na stanowisko konsula zawodowego uzależniano od posiadania przez niego obywatelstwa państwa wysyłającego. Oprócz instytucji konsula zawodowego rozwinęła się też instytucja konsula honorowego, a liczba konsułów honorowych zaczęła przewyższać liczbę konsułów zawodowych i wśród takich państw znalazła się również Polska (Rocznik Służby Zagranicznej RP, 1939).

Odzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 r. postawiło przed władzami polskimi nie tylko zadanie ustalenia granic, stworzenia podstaw formalno-prawnych nowo powstałego państwa, lecz również nałożyło obowiązek opieki nad licznymi przedstawicielami narodu polskiego rozrzuconymi po całym świecie. Polityka zaborców doprowadziła do masowych emigracji popowstaniowych, do których doszły liczne wyjazdy podyktowane trudną sytuacją gospodarczo-społeczną. Zadanie, jakie stawiała nowa rzeczywistość, polegało na jak najszybszym stworzeniu instrumentów prawnych oraz powołaniu organów administracyjnych, regulujących pozycję polskiego emigranta i rozwoju reemigracji. Powołano Ministerstwo Spraw Zagranicznych, które swą działalnością otworzyło nowy okres w polskiej dyplomacji (Wasilewski, 2004, s. 47).

Dwudziestolecie międzywojenne było dla polskiej służby konsularnej

okresem pokojowego rozwoju, tworzenia długofalowych działań i normalizacji pracy, opartej na regułach i zasadach sztuki dyplomatycznej. Profesjonalizm, ciągle doskonalenie metod działania i szkolenia kadr zaowocowały sprawnością techniczną i merytorycznym poziomem, porównywalnym z państwami, niedotkniętymi historyczną przerwą istnienia. Wiele sukcesów, jakie odniosła cała służba dyplomatyczna II Rzeczypospolitej, nie uchroniło jednak Polski przed katastrofą września. Polityka równowagi, czyli sojuszu z Niemcami i ZSRR, w geopolitycznych realiach, przy braku poparcia ze strony konkretnej siły politycznej czy militarnej, nie dawała alternatywy, obaj sąsiedzi bowiem dążyli do rewizji traktatu wersalskiego. Polska, mimo zapewnień i sojuszy z państwami zachodnimi, zmuszona była bronić się w osamotnieniu.

W historii ogólnej, politologii i nauce o stosunkach międzynarodowych istnieje wiele klasyfikacji konfliktów zbrojnych, które w ubiegłych wiekach i współcześnie, nie powodują automatycznego zerwania stosunków konsularnych między państwami pozostającymi w konflikcie zbrojnym. II wojna światowa ze względu na swój totalitarny charakter i zbrojne działania prowadzone nie tylko przeciwko siłom przeciwnika, lecz także jego potencjałowi gospodarczemu oraz ludności cywilnej, z naruszeniem norm prawa międzynarodowego, pociągnęła za sobą określone skutki prawne, zerwanie stosunków dyplomatycznych i konsularnych oraz zawieszenie umów międzynarodowych. Agresja Trzeciej Rzeszy na Polskę – 1 września, a następnie 17 września – sowiecka, zapoczątkowały nowy okres w historii polskiej dyplomacji, której głównym celem było zachowanie ciągłości funkcjonowania konstytucyjnych organów władzy państwowej.

Wojna, będąca złamaniem prawa międzynarodowego, zniweczyła blisko 18-letni okres budowania od podstaw polityki międzynarodowej dyplomacji i stosunków konsularnych. Konsulowie państw nieprzyjacielskich byli często internowani, a następnie wydalani „na zasadzie wzajemności”. Niemcy hitlerowskie dopuszczały się naruszania norm międzynarodowych w stosunku do polskich konsulów, stosowano represje wobec konsulatów i ich pracowników, prześladowano pracowników polskich placówek konsularnych. Likwidowano polskie konsulaty w Niemczech i ZSSR, narażając zamieszkującą tam ludność polską na brak jakiegokolwiek pomocy i opieki. Liczba polskich placówek konsularnych w okresie II wojny światowej uległa znacznemu ograniczeniu w stosunku do stanu z 1939 r. Było to powodem ich likwidacji przez III Rzeszę i jej sojuszników. Pod koniec 1939 r. placówek było ogółem 199 (w tym: 71 zawodowych

i 128 honorowych.). Do 1942 r. liczba ta uległa dalszemu zmniejszeniu do 126 placówek. Warunki do stopniowego reaktywowania polskich placówek konsularnych nastąpiły dopiero po wypieraniu armii hitlerowskiej z okupowanych krajów; w 1945 roku ich liczba wzrosła do 148 (w tym 70 zawodowych i 78 honorowych). Sprawowały one opiekę nad ok. dwoma milionami obywateli polskich w państwach sprzymierzonych i neutralnych. Jedynymi placówkami konsularnymi, które działały przez całą II wojnę światową, były urzędy konsularne w Brazylii i w Stanach Zjednoczonych. W Związku Radzieckim w latach 1941–1943 funkcje konsularne wykonywał Wydział Konsularny Ambasady w Moskwie oraz 21 delegatur Ambasady, które nie miały statusu konsularnego. Wszystkie państwa neutralne i sojusznicze, poza ZSRR, które utrzymywały z Polską stosunki dyplomatyczne i konsularne w okresie międzywojennym, kontynuowały je w czasie II wojny, co było dowodem szacunku i solidarności z Polską (Joniec, 1996, s. 52).

Stosunki konsularne po II wojnie światowej podlegały ewolucji i konieczności dostosowania ich do całkowitej zmiany geopolitycznego położenia państwa polskiego. Zmiany graniczno-terytorialne po konferencji jałtańskiej Wielkiej Trójki w dniach 4–11 lutego 1945 r. zmiany demograficzne i wielka liczba ofiar wojny, a także 4 miliony wychodźstwa wojennego wymusiło nową organizację służby zagranicznej. Po drugiej wojnie światowej, w warunkach dominacji sowieckiej, w tzw. państwach socjalistycznych nastąpił całkowity zanik instytucji konsula honorowego, głównie z powodów ideologicznych i politycznych, to jest nieufności wobec obywateli tzw. państw kapitalistycznych. Polska swój ostatni konsulat honorowy w Nicei zamknęła w 1949 roku. Po rozpadzie ZSRR i zmianach systemowych w latach 1989–1991 nastąpił stopniowy powrót instytucji konsula honorowego, zwłaszcza w Polsce (Sutor, 2000, s. 340–343).

Podstawowym aktem prawa konsularnego, na płaszczyźnie prawa międzynarodowego jest Konwencja Wiedeńska o stosunkach konsularnych sporządzona w Wiedniu 24 kwietnia 1963 r. Stanowi ona, że wśród najważniejszych funkcji konsularnych jest popieranie rozwoju stosunków kulturalnych i naukowych między państwem wysyłającym a państwem przyjmującym, zdawanie z tego sprawy rządowi państwa wysyłającego oraz udzielanie informacji osobom zainteresowanym.

Ustawa z 13 lutego 1984 r. o funkcjach konsulów Polski zawiera postanowienie, zgodnie z którym konsul działa na rzecz rozwijania i pogłębiania współpracy naukowo-technicznej oraz kulturalnej między Polską

a państwem przyjmującym, w szczególności ułatwia nawiązywanie kontaktów oraz wykonywanie umów między odpowiednimi organami i instytucjami obu państw. Bardziej szczegółowe postanowienia dotyczące tej współpracy zawiera zarządzenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 15 lipca 1985 r. w sprawie funkcji konsulów w zakresie rozwijania i pogłębiania współpracy gospodarczej, naukowo-technicznej i kulturalnej między Polską a państwem przyjmującym (Monitor Polski).

W okresie stanu wojennego warunki propagowania przez konsulów polskiej myśli naukowo-technicznej i udzielania pomocy w nawiązywaniu i rozszerzaniu kontaktów naukowych między wyższymi uczelniami i instytucjami naukowymi Polski i krajów zachodnich uległy pogorszeniu. Wiązało się to z przyjętą przez niektóre kraje zachodnie polityką ograniczania kontaktów z Polską (Joniec, 1996, s. 45).

Druga połowa lat 80. ubiegłego wieku to powolne załamywanie się w Polsce ustroju jednopartyjnego, opartego na monopolu władzy partii komunistycznej, wzrost nastrojów krytycznych wobec klasy rządzącej oraz wzrost znaczenia ruchu społecznego NSZZ „Solidarność”. Potrzebna była radykalna zmiana wewnątrz systemu politycznego. Zgodnie z koncepcją Jana Szczepańskiego (1999, s. 78) transformacja ustrojowa to zmiany jakościowe związane ze sposobem rządzenia, sprawowania władzy, zmianą elit, które prowadzą do zmiany ustroju państwa. Według Jana Szczepańskiego transformację ustrojową charakteryzuje endogenne źródło zmian. Transformacja nie jest synonimem zmiany społecznej. To ciąg zmian dokonujących się w różnych dziedzinach prowadzący do przemian istotnych dla całego systemu społecznego. Takie definiowanie problemu oddaje ducha transformacji przebytej przez społeczeństwo polskie w roku 1989.

Transformację ustrojową umożliwiły rozmowy Okrągłego Stołu, które odbywały się od 6 lutego do 5 kwietnia 1989 roku. Prowadzone były w kilku miejscach, a ich rozpoczęcie i zakończenie odbyło się w Pałacu Namiestnikowskim w Warszawie. W obradach wszystkich zespołów brały udział 452 osoby. Nazwa obrad miała symbolizować dobrą wolę osiągnięcia kompromisu i równość obu stron. Do obrad zasiedli przedstawiciele władzy, jak ówczesny minister Czesław Kiszczak, oraz środowisk opozycyjnych związanych ze związkami zawodowymi „Solidarność”, z Lechem Wałęsą jako przewodniczącym na czele. Podczas rozmów uzgodniono wiele zmian ustrojowych, jak demokratyczne wybory władz, wolność działania partii politycznych, wolny rynek i zrównanie własności państwowej z prywatną. Były to zmiany zasadnicze, których dokonano w sposób pokojowy, w wy-

niku porozumienia, czego konsekwencją były częściowo wolne wybory – 4 czerwca 1989 roku, zakończone zwycięstwem opozycji, przejściem przez nią władzy i powołaniem pierwszego niekomunistycznego rządu premiera Tadeusza Mazowieckiego. Niezależnie od ocen obrad Okrągłego Stołu miały one ogromne znaczenie, gdy chodzi o dokonane zmiany ustrojowe.

ZAKOŃCZENIE

Odmierna sytuacja Polski po roku 1990 spowodowała korzystniejszą zmianę w organizacji stosunków dyplomatycznych i konsularnych, a ewolucja funkcji konsularnych, w związku ze wzrostem liczebności Polonii i emigracji oraz liberalizacją kontaktów Polaków z zagranicą, radykalnie poszerzyła zakres czynności konsularnych i ich skuteczność (Joniec, 1996, s.88).

REFERENCES

- Bierzanek, r. (1980). *Współczesne stosunki międzynarodowe*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Bierzanek, R., Simonides, J. (2002). *Prawo międzynarodowe publiczne*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa.
- Dobrzańska, B. (2011). *Rola mianowania i akredytacji ambasadora w kształtowaniu stosunków dyplomatycznych* w: (Journal of Modern Science, Tom 4/11/2011 s. 97-115 Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide de Gasperi w Józefowie).
- Dobrzańska, B. (2009). *Dyplomacja Drugiej Rzeczypospolitej* w: (Journal of Modern Science – Zeszyty Naukowo-Dydaktyczne, Tom 1/6/2009 s.117–133 Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide de Gasperi w Józefowie).
- Dobrzańska, B., Sitek M. (2011). *Minileksykon dyplomatyczny*, WSGE, Józefów,
- Encyklopedia prawa międzynarodowego i stosunków międzynarodowych.* (1976). Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Ehrlich, L. (1948). *Prawo narodów*, nakładem Księgarni Stefana Kamińskiego, Kraków.
- Gąsiorowski, M. (1966). *Dyplomaci i konsulowie*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Gilas, J. (1977). *Prawo międzynarodowe publiczne*, Wydawnictwo Uniwer-

sytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.

Joniec, T. (1996). *Polska służba konsularna*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.

Kopaliński, W. (1968). *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Wiedza Powszechna, Warszawa.

Libera, K. (1952). *Prawo konsularne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Makowski, J. (1918). *O konsulach i konsulatach*, Warszawa.

Rocznik Służby Zagranicznej RP(1939). Warszawa.

Staszewski, W. (1977). *Rozwój historyczny instytucji konsula honorowego*, „Roczniki Nauk Prawnych”, Wydawnictwo KUL, Lublin.

Suławko-Karetko, A. (2008). *Status konsula w prawie polskim*, Wydawnictwo ZPP. Warszawa.

Sutor, J. (2004). *Prawo dyplomatyczne i konsularne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Staszewski, W. (1977). *Rozwój historyczny instytucji konsula honorowego*, „Roczniki Nauk Prawnych”, Wydawnictwo KUL, Lublin.

Szczepański, J. (1999). *Reformy, rewolucje, transformacje*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.

Wasilewski, A. (2004). *Polska Służba konsularna 1918–1939*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.

Zalliet, R.(1956). *Diplomaticzeskaja służba*, Moskwa.

Bobylew, G.,Zubkow, N.G. (1986). *Osnowy konsulskoj służby*, Moskwa.

AKTY NORMATYWNE

Ustawa z 11 listopada 1924 r. o organizacji konsulatów i czynnościach konsulów, (DzU 1924, nr 103, poz. 944.).

Ustawa meksykańska z 1859 r.

Konwencja Wiedeńska o stosunkach konsularnych z 24 kwietnia 1963 r.

Monitor Polski, 1985, nr 23, poz. 177.